

MULDER, G.P., Notitie bij
Notities
Naarden, 21 juni 1979

21 juni 1979

Achte heer Bloemhoff,

Liek as wi'j ofpraot hadden stuur ik jow hierbi'j et
stok, dat de Ni'je Ooststellingwarver "ongeschikt voor ons blad" vun. Ik hebbe
hiermit mien eerste perbeersel in et Stellingwarfs (mien Stellingwarfs, mag ik
wel zeggen) schreven, en de scharpste kaanties d'r wat ofvield. Dat d'r liekewel
toch nog wat kritiek op Dr. Oosterwiek zien wark in zit, kan ik ok niet helpen.
Jow bekieken et mar es.

A'j d'r ok niks in zien, stuur et mi'j dan weeromme.
Eers wi'j mischien mien argste flaeters d'r uut haelen?

Mit hattelike groeten ,

(Gerke P. Mulder)

Notities bi'j Notities.

1. Over ooldste veurkommens van sommige Stellingwarfse dörpsnaemen.

Worp Tyaerda van Rinsumageest, beter bekend as Worp van Thabor - hi'j was van 1523 tot zien dood in 1538 prior van et klooster Thabof bi'j Sneek - schreef tussen 1517 en 1538 zien uut vier Boeken bestaonde Kroniek van Friesland. In et vierde Boek, dat in et Nederlands schreven is - de ere viere binnen in et Latyn - en dat in et jaor 1408 begint mit een "Open Brief" van de bisschop van Utrecht waarin een kwestie tussen disse bisschop, Frederik van Blankenham en de laanden van Stellingwarf, Schoterwerf en Oosterzee regeld wodt, staot een lieste van de 19 Stellingwarfse karspelen en et deur scheidslieden bepaolde bedrag dat zi'j an de bisschop betaelen mossen. Disse lieste mit de naemen van alle Stellingwarfse dörpen zol veur de meesste ok de ooldste vermelding in de geschiedenis west hebben, as.. wi'j die lieste van Worp nog hadden. Mar dat is jammer genog niet et geval: die is al lange leden verleuren raekt, en ik geleuve niet dat d'r nao Worp ooit iene hem nog zien het. Nao zien dood in 1538 binnen d'r van het haandschrift van de Kroniek verscheiden ofschriften ~~van~~ maekt en daorvan binnen een stokmennig bewaerd bleven: niet allemaal hebben zi'j de karspellieste; daorvan binnen d'r nog 19. De meersten binnen schreven nao de twiede helte van de 16de ieuw, enkele zels in de 18de. Veur diegenen die daor gelang in stellen, geef ik hier even de plakken waar disse ofschriften zitten: d'r binnen 11 in de Provinciale Bibliotheek van Friesland (P.B.), 3 in de ~~Universiteits-~~ bibliotheek van Gronningen (U.B.G.), 1 in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek (U.B.A.), 2 in de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage (K.B.), 1 in de Koninklijke Bibliotheek van België (Brussel), en 1 in de Deutsche Staatsbibliothek in Oost-Berlijn (Berlijn). En dan is dr ok nog de versie van et Friese Charterboek (dl. I, blz. 365). Die is van de haand van Schwartzzenbergh uut de 18de ieuw, en deur him, volgens zien eigen mededeling, geersteld uut twee 16de ieuwse manuscripten, die verleuren raekt binnen. De kwestie ligt dus now zo: de oorkonde van 1408 bestiet niet meer; de kopie die Worp maekt het zo omtrent 1520 ok niet, mit gevolg dat wi'j niet weten hoe as die naemen in 1408 er uut zaegen. Dr. Oosterwijk, die ofgaon is op de lieste in et Charterboek, en die zegt dat sommige dörpsnaemen van Ooststellingwarfse dörpen veur et eerst opdruken in 1408, vartelt dus niet de hiele waarheid. Dat is zeker ~~niet~~ et geval mit et raere "Syochtbole", dat volgens him de ooldste vorm is van de plaetsnaeme Fochteloo (De Vogtel). Wi'j vienen dit Syochtbole, een slim verbasterde vorm van Fiochtloe, liek as ik al zee, in et Charterboek, maar ok in K.B. 133-C-3 en in Berlijn 1860. Mar in drie ere haandschriften, P.B. 349 en 352 en in K.B. 74'j-39 vienen wi'j Siotboele, Suidboele of Siudboele (oe stiet in disse haandschriften veur een lange oo), en in weer vier eren is et zels tot Suidwold wodden. D'r weren dus nog wel een peer ere vremde naemen meugelik west veur et eerste veurkommen van de naeme!

Gelukkig weren d'r ok nog wel een peer van die haandschriften waar wi'j oonze naeme van vandaegge herkennen kunnen. Zo bv in de vier haandschriften van de Westfriese kopiist Fred. Westphalen, overleden in 1561, die allegeere de naeme as Siechtloe hebben, en die mit van de ooldste kopieën van Worp binnen. Hierin is de eerste letter S maklik te verklaoren a'j weten, dat in et ooldste haandschrift alle naemen mit een "kleine letter" schreven weren, en tussen de gotische letters s en f is zo'n betien verschil, da'j ze maklik deur mekeer haelen kunnen. Ok tussen de o en de e is bi'j sommige schrievers haost gien verschil, en dat verklaort dan de ie veur io. Onder alle 19 niesnuunde haandschriften binnen d'r mar twee, die as de naeme et beste beweerd hebben: U.B.G. 125 en K.B. 74'j-71 hebben beide fiochtloe (et leste het an et begin de hoofdletter F). Hoe uut disse vorm Fiochtloe et laetere Vochtele en daoruit het hedendaegse Vogtel ontstaon is, komt misschien laeter nog wel es an de orde. Veur now wol ik et laoten bi'j de opmarking, dat in de 17de ieuw ok nog wel es de naeme as Foechting veurkomt, bv op de kaorte van Hondius uut 1633, mar ik weet niet wat daorvan de betekenis is.

N.B. Veur een kompleet overzicht van de haandschriften van et vierde Boek van Worp zien Kroniek verwies ik naor de Gronningse Dissertasie van Dr. R. Steensma van 1970

over "Het Klooster Thabor bij Sneek en zijn Nagelaten Geschriften", spesiaal de bladzijden 134-189, en naor mien eigen studie over de Stellingwerfse Dorpsnamen in Driemandelijkse Bladen, 1972, nrs. 3 en 4, blz. 117-133 en 187-203, waor ik wat uitvoeriger op die karspellieste ingaon bin.

Donkerbroek.

Ok mit disse naeme is in de haandschriften van Worp IV nogal es wat ommeknoeid. De vorm Dumbræch in et Charterboek van Schwartzbergh is duudelik een verbastering van et vaeker veurkommende Dumbrueck (ik wies d'r hier even op, dat de u in disse naeme in ere manuscripten veurkomt as e). De vorm die oons direct an et hedendaegse Donkerbroek doet denken is Dunckerbrueck, dat mar in ien haandschrift veurkomt, nl K.B. 74-J-41. De meeste eren hebben Dunc- of Dunckbrueck, en omdat in et gotische schrift mar hiel weinig verschil is te zien tussen de letterkombinaosie nc en m is et hielemaol niet vrend as wi'j ok vaeke Dum- of Dombrueck tegen kommen. Op sommige olde kaorten en ok in et Beneficiaalboek van 1542/43 vienen wi'j ditzelde Dombroek ok wel es, en ik geleuve dat dit an Dr. Naarding et idee gaf, dat de plaetsnaeme Donkerbroek ofleid was van een dam, dat dan in of bi'j een stok broeklaand west hebben zol; de meensken die as bi'j die dam woonden weren dan Dammings en et broek wodde Dammingerabroek; daorut zol dan via Domger-, Donger- en zo tenslotte Donker- ontstaon wezen, omdat et Fries ommers "een explosieve g" hadde! Een mooi veurbeeld van wetenschappelijke etymologie! Ik geleuve niet, dat de vorm Dombroek ooit onder de meensken leefd het; het is, docht mi'j, een deur sommige schrievers uutkunnen vorm, die wel terogge brocht wodden kan tot dezelde fout as die ik zojuust nuumd hebbe in de haandschriften van Worp IV. Of de naeme now oorspronkelijk Dunck- of Dunckerbrueck west het, waog ik niet te beoordeelen.

Appelsche.

Ik wol dat die taalgeleerden, die volgens Dr. Oosterwijk uitdokterd hebben, dat Appelsche betekent "appelbos", ok es uitdokterd hadden, hoe as uut de ooldste kórttere vorm Appels (in oorkonden van 1247 en 1251) de langere vorm Appelsche ontstaon kon. Et omgekeerde was ommers veule logischer west. Dié taalgeleerden waor as Dr. Oosterwijk op doelde, was einliks mar iene: Dr. P. Sipma, die in et tidschrift Fryske Plaknammen No. III, blz. 34-37 een theorie ontwikkelde, volgens welke -schâ in disse naeme (in et Fries -skea) betekenen zol "bos of bosje", en et "appel" gedeelte betekende volgens him denne- of sparre-appel, en de hiele naeme "appelrebo". Wat as ik van disse fraaie theorie viene, heb ik al es uutienzet in een artiekeltien in Driemandelijkse Bladen (1968, no. 4, blz. 153-160). D'r het nog een twiede taalgeleerde wat schreven over et to oniem Appelscha, nl. Dr. J. de Vries, in zien Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse Plaatsnamen. Hi'j nimt wel Dr. Sipma's uutleg van "-sche" as bos, bosje over, mar is veerder van miening dat et eerste lid Appel- ofleid is van een persoonsnaeme Appilo. Een ofleiding die volgens mi'j niet veule beter is as die van dr. Sipma. Ik hebbe indertied zels gien miening geven over de betekenis van de naeme, mar ik wil dat now wel es een keer doen: mi'j docht, dat wi'j hier niet zo diepe hoeven te greven om te kommen tot disse ienvoldige verklaoring: De naeme bestiet uut twee delen: appels + che, en dat -che moeten we dan ienvoldig zien as een ere schriefwieze veur -ge, liek as wi'j dat ok in een stokmennig ere Stellingwarfse naemen vienen. Mar omdat hier een s an een g verbunden wodjis de kombinaosie in de spelling sch wodden. En dan betekent Appelsche dus niks eers as "streek ~~wat~~ appels (lees; appelbomen) gruien".

Ik wil hier nog an toevoegen, dat d'r ok mit disse naeme in sommige van de haandschriften van Worp IV ommeeraek knoeid is. Deselde haandschriften, die veur De Vogtel Suidwold hebben, maeken van Appelsche ijpkolgae (ja, mit een "kleine" ij) of Ypecolgae. Misschien hebben de kopiïsten hier wel docht an de twee Friese dörpen Suawoude en Ypecolga.

Makkinge.

Ik vien et jammer, dat Dr. Oosterwijk, allinnig omdat hi'j et niet mit mi'j iens is over de Berkoop-parochies, now ok zien eigen eerdere uutspraoken vergeten liekt te wezen. In de Opstellen over de Geschiedenis van de Ooststellingwerfse Dorpen, die hi'j in 1957 veur de Ni'je Ooststellingwarver schreef, citeer ik disse uutspraak (et giet over de 12 Drentse parochies, die in 1328 bi'j Stellingwarf kwamen): "Welke die 12 parochies zijn geweest, ~~kwamen~~ het bericht niet, en daarover bestaan dan ook

Handwritten notes at the top of the page: "Hij heeft het boek 'De Vrije Natie' van 1952...".

verschillende theorieën". Hij verwiest dan naar zijn eigen werk "De Vrije Natie der Stellingwerfen" uit 1952, en omdat d'r niet zo heel veel meenskenbinnen die daolik dat boekien bi'j de haand hebben, herinner ik him d'r an dat hi'j doedertied de theorie van Engelen van der Veen overnam, die miende, dat die 12 dorpen weren: Noordwoolde, Buil, Makkinge, Donkerbroek, De Hauwel, Oosterwoolde, De Vogtel, Appelsche, Else, Langedieke, Ni'jeberkoop, en Ooldeberkoop. Dus toen was Makkinge al veur 1328 een zelfstandige parochie volgens Dr. Oosterwijk. En wat schreef hi'j over Makkinge in de Ni'je Ooststellingwarver? Hi'j stelt vaaste dat de naeme niet veurkomt in de lieste van 1408 en zegt dan: "... het komt mij namelijk vreemd voor, dat Makkinga, hoewel het behoort tot de alleroudste dorpen van onze gemeente, een van de jongere kerkdorpen zou zijn." En now, om te bewiezen dat ik ongeliek hebbe as ik zegge, dat Westbrockop en Ostrockop (uut 1309) niet dezelve parochies weren as Westni'jeberkoop en Oostni'jeberkoop (uut 1408), schrieff hi'j (onderan op blz. 86): "Voorshands moeten wij er dus van uit gaan, dat Makkinga in 1408 nog niet als zelfstandig kerkdorp bestond." Misschien wil Dr. Oosterwijk in de kommende tweede druk van De Vrije Natie een betien duudliker motiveren, waorum hi'j zo radikaol van miening is veraanderd, en dan toegelieke ok angeven wat as volgens him ~~de~~ die 12 parochies van 1328 dan wel weren, as Makkinge en Langedieke daor niet bij heurden.

Ik wil bi'j gelegenheid graeg nog es mit Dr. Oosterwijk discussieren over de Berkoop parochies, mar dan moet ik him wel verzuken eerst es beter kennis te nemen van et al nuunde wark van Dr. Steensma en van mi'j - en daor heurt dan ok bi'j mien artikel over die 12 parochies van 1328; De Duodecim Parochie van 1328, in Diemaandelijke Bladen, 1969, no. 3, blz. 132-139.

De familie Barel in Ooststellingwerf.

Ik heb Dr. Oosterwijk d'r es op wezen, dat hi'j mit de naeme Aernt Barel in Oosterwoolde een vergissing maekt hadde. Hi'j het dat now verbeterd. Mar as hi'j over de herkomst van disse familie schrieff, dan herhaelt hi'j zien "rentmeester # rentenier" theorie, waorum ik al antoond hebbe, dat ie niet juust was, omdat de bedoelde A. Barel, out rentmeester warkelik rentmeester west hadde. Hi'j was naemelik Dr. Albertus Barel, Rentmeester-Generaal van de Domeinen in Friesland. Dr. Oosterwijk verwiest wel naor mien "Van Terwisga tot Willinge Prins", mar as hi'j ien bladziende veerder lezen hadde dan die blz. 17-19, dan had hi'j beter weten kunnen.

Over de herkomst van de familie Barel zegt hi'j now nog precies etzelde as in zien eerdere wark. Op blz. 159-160 zegt hi'j dat et wel "inheemse" boeren west binnen, die as in Oosterwoolde tot grote riekdom kommen weren. Now, dat leste is waor: zij binnen slimme riek wodden, mar dan wel deur een peer huweliken mit Terwische dochters. Et liekt wel as leest Dr. Oosterwijk de Ni'je Ooststellingwarver niet goed, want ik hebbe al een hiele tied leden een stokkien in dat blad schreven, om an de kopers van mien boekien over Terwisga mit te delen, dat de heer E. Pelinck uut Nörg uutzocht het, dat oonze eerste Aernt Barel uut Nörg kwam en vandaor "was getrouwd naor Ooststellingwerf" mit Magdalena van Terwisga! (Zie Pelincks artikel in Spint Arwt'n van 1976, nr. 4, blz. 129-130).

Et is wel haost nooit te vermieden, dat d'r in gedrokt wark fouten sloepen, en dat zal dan ok wel de verklaoring wezen veur de verkeerde naemen S.J.v.d. Bult (blz. 26) en H.I. Reinders (blz. 28). Dat mos wezen G. (veur Geert) J.v.d. Bult en H.J. (veur Jans) Reinders, waor ik overigens wel bi'j antekenen wol, dat dezelve fout S.J.v.d. Bult ok al ston in et artikel van Dr. Oosterwijk in de Nieuwe Drentse Volk Almanak van 1959, blz. 138-145, over de Reserve Kas van Appelsche.

Ik wil now eindigen mit nog es een keer te vraogen an Dr. Oosterwijk, waor as die naeme Oosterloo veur de boerderij Hooch Appelsche, floreen nommer 2, weg komt. Ik heb be d'r hiel wat zuuken naor doon, mar nargens heb ik daorum een vermelding vunnen. Of is Dr. Oosterwijk in disse kwestie ok ofgaon op etgene W. de Jong daorum schreven het (Fryske Plaknammen Nr. X? Mar die het ok nooit zegd hoe as hi'j an die naeme kommen is! Dat disse plaetse et "stamslot" van de familie Oosterloo west het, is onmogelik: de eerste Oosterloo (Lammert Lefferts) kwam in et lest van de 18de ieuw (om 1795 henne) uut de gemeente Vledder (Doldersum) naor Appelsche. Een "stamslot" zo'j daor dan ok zuuken moeten.

Mit de Hoogeveens in Appelsche is et haost krek zo: veur 1811 het d'r nooit iene mit disse naeme op de boerderij 't Hoogeveene (Appelsche, No. 1) woond. De eerste

Hooftvee = Appelsche was Theunis Hebrich, die in 1811 veel lande dat hij bleef bij

naam Hooftvee. Hij woonde een klein bi' die naeme nuuand, maar bi

was twee arbeider bi' Will Pieter Koning en twee vredege

Boerendael. Theunis Hebrich en Will Pieter Koning

Hande Jan 1779

[Handwritten signature]

[The following text is extremely faint and largely illegible, appearing to be a dense block of handwritten notes or a document.]